

Disertační práce: *Porovnání výuky literatury na českých a francouzských gymnáziích*

Autor DP: Mgr. Daniel Hanšpach

Vedoucí DP: dr., PhDr. Renáta Listíková, MCF

Oponent DP: PhDr., doc. Catherine Ébert, PhD.

Disertační práce je ukotvena ve srovnávací pedagogice a didaktice literatury a porovnává pojetí výuky literatury na českých a francouzských gymnáziích. Toto téma zahrnuje několik podoblastí: literární kánon, jeho podobu, jeho zakořeněnost v různé kulturní tradici; jeho „přenos“ či „přepis“ do pedagogického kontextu, z čehož planou další aspekty jako znalosti a schopnosti studenta v rámci příslušné disciplíny coby školního předmětu, skladba maturitní zkoušky a vymezení i úroveň požadavků, přístup k interpretaci a volba interpretačních metod, místo literárního textu ve vyučovací hodině (případné nesrovnalosti mezi deklarovanými cíly a praxí), poměr jazykové a literární složky v koncepci daných předmětů, (po)dvojnost psaného a mluveného jazyka a zacházení s oběma modalitami s akcentem na „literární výchovu“ či výchovu ke čtenářství atp.¹ Práce ovšem není toliko popisná či deskriptivně komparační – předkládá zároveň možnosti, jak s tak svébytným, vnitřně členitým jevem, jako je literatura, nakládat ve výuce, eo ipso v specifickém situačním, institučním² rámci, jehož účelem je nejen základní literární vzdělání, nýbrž také všeobecná duchovně-intelektová kultivace, tedy péče o vzdělanost ve vyšším slova smyslu zahrnující péči o duši a ducha jak v individuálním, tak kolektivním měřítku.

Metoda přitom, zhruba řečeno, vyplývá již z tématu, přičemž ono srovnávání probíhá vertikálně – na různých úrovních tématu – i horizontálně – v diachronním pohledu na různé podoblasti, z nichž se výuka literatury skládá. Pokud sám autor odstiňuje široký pojem „srovná(vá)ní“ poznámkou, že je vnímá jako „empirickou deskripci“ (s. 54), již dále postihuje jako „zdokumentování konkrétních vlastností obou vzdělávacích systémů, které slouží k další analýze...“, mohu s ním jen souhlasit a poznamenat, že se zvoleným způsobem práce a s jeho jednotlivými nástroji analytickými a konceptuálními zachází uspokojivě: v tomto směru mu nelze nic vytknout, zároveň ale nic nevyčnává myšlenkovou tvořivostí nebo intelektovou pronikavostí.

Daniel Hanšpach pečlivě rozlišuje výše uvedené složky tématu a v prvním, teoretickém oddílu práce nastiňuje problematiku literárního kánonu s důrazem na rozdíly mezi českou a

¹ Nejsem znalá v didaktice, a proto některé pojmy vkládám do úvozovek; proto se také v posudku zaměřuji na ty rozměry problematiky, k jejichž posouzení mě má specializace opravňuje.

² O tom infra.

francouzskou tradicí. Autor nejprve načrtává vývoj českého a francouzského myšlení o literatuře přihlížeje k evropským souvislostem, přičemž některým pasážím musím vytknout až přílišnou zhuštěnost, výčtovost a místy i nepropojenost historických faktů, tezí, poznámek (např. s. 17). V dílčích jednotlivostech chybí tam, kde autor pojednává o žánru a jeho vztahu ke kánonu, odkaz na dnes již „kanonické“ dílo teorie žánrů, *Qu'est ce qu'un genre littéraire* (Jean-Marie Schaeffer, 1989), a *fortiori*, že D. Hanšpach pak s otázkou žánrů pracuje v podkapitole *Román jako kanonický vítěz 20. století* a v závěru teoretické části DP, v podkapitole *Literární žánr a proměny jeho chápání v české a francouzské didaktice literatury* (s. 73–74). Postrádám též zmínku o nedávno vzniknuvším, typicky postmodernisticky smíšeném žánru autofikce tam, kde se D. Hanšpach dostává k autobiografii (s. 72). A ještě ad žánr: co autor míní matoucím označením „poetické žánry“ (s. 73, 74)? Nejspíš básnictví...? – Když autor v historickém nástinu dospívá ke klasicismu (s. 19, včetně poznámky č. 34), hodilo by se zamyslet se nad tím, zda, popř. jak vnitřní pnutí a rozpory doktríny tvořící poetologický systém zákazů a příkazů,³ z níž vzešla díla, která stojí v samém středu kánonu (Racine, Corneille), tento kánon ovlivnily. V bibliografii bych pak čekala ještě kolektivní dílo Bílek, Petr A.; Janoušek, Pavel; Šmahelová, Hana; Papoušek, Vladimír; Tureček, Dalibor: *Literatura a kánon* (2007) a Ahr, Sylviane, *Enseigner la littérature aujourd'hui : "disputes" françaises* (2015).

Část věnovaná čtenářským kompetencím ve mně vyvolává lítost a podiv. Jednak proto, jak nekriticky, jako by bez vědomí jeho ideologických a hodnotových implikací, autor přejímá dnešní technicistní žargon („výstup“ (s. 66) a ostatně i samo slovo „kompetence“), a také proto, jak se ztotožňuje se současnou doxou, která brutálně vnucuje ekonomickou logiku kultuře a umění (včetně školství a vzdělávacích institucí), s dnešním hegemonickým pojetím vzdělání, které je pro samo toto vzdělání už dlouho ničivé. Styk s Foucaultovým myšlením ho mohl vést k úvaze o ideologické manipulativnosti „diskursu“ současné „politiky“ vzdělávání a o tom, jak jí podléhají, ba mnohdy dokonce vycházejí vstříc vzdělávací instituce a ti, kteří v nich pracují. O poslušnosti vůči peněžní logice svědčí statistický údaj o vztahu mezi nižším platovým ohodnocením a nižší čtenářskou gramotností (s. 68): autor jím argumentuje na podporu literárního vzdělání, tedy ve jménu „bohulibého“ cíle, jako by bylo samozřejmé, že duchovní hodnota se potřebuje opřít o praktickou, hmotně prospěšnou či jinak praktickou využitelnost! Mohl by se autor u tohoto momentu zastavit, neřku-li pozastavit? Naléhavě na něho apeluji, aby tuto otázku k obhajobě znovu promýšlel, a to při četbě dvou textů K. P.

³ A která ostatně cele stojí na výkladu, totiž *výkladech* Aristotela.

Liessmanna: *Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění* (2008) a *Hodina duchů: praxe nevzdělanosti: polemický spis* (2015).

Vzhledem ke své specializaci se v následující části posudku zaměřím na poslední oddíl teoretické části, nazvaný *České a francouzské přístupy ke konstruování významu uměleckého textu, čtenářské kompetence, práce s literárními texty a jejich členění v hodinách literární výchovy*, především na jeho první a druhou kapitolu, *Teoretický rámec myšlení o literatuře – francouzský strukturalismus a Pražská škola a Co rozumíme pod pojmem „interpretace“*. D. Hanšpach uvádí ve stručném přehledu obou problematik jejich základní opěrné „body“ (osobnosti, díla, koncepce, pojmy), ovšem s mezerami, s nepřesnostmi a leckde i se závažnějšími „nepravdami“. Oprávněně např. vyzdvihuje dědictví PLKu a podíl Mukařovského na „importu“ určitých výsledků lingvistického bádání do literární vědy, ale přitom opomíjí Mukařovského konceptu sémantického gesta, což je vynechávka o to vážnější, že hned další kapitola rozvíjí pojem interpretace. Jako nedbalost ještě vážnější vnímám to, že v souvislosti s francouzským strukturalismem a nanejmeně s R. Barthesem nepadne ani zmínka o Nové kritice (la Nouvelle critique) a jejím epochálním významu v oné epistemologické revoluci 60. let, v níž zastánci imanentismu vedení právě Barthesem zaútočili na „akademickou“ kritiku a svrhli pozitivismus coby jediné uznávané paradigma literární vědy v univerzitním prostředí.⁴ V rámcovém pojednání o srovnávací literatuře zas chybí mytokritika, a to – opět – tím spíš, že autor DP uvádí jméno P. Brunela, jejího zakladatele (s. 59). A přestože autor vzhledem k vlastní orientaci mezi českými komparatisty jmenuje osobnosti ukotvené svou specializací v romanistice (Černý, Pelán), nemohu přehlédnout, že se nezmiňuje o nezpochybnitelně vůdčí osobnosti zdejších srovnávacích studií, V. Svatoňovi. Stejně jako řadit Barthes mezi poststrukturalisty vystihuje jen polovinu pravdy: i když od počátečního, „tvrdého“ strukturalismu se poté, co pominul jeho zlatý věk, odchýlil ne jeden jeho průkopník a spolutvůrce, mimojiné i Todorov, Barthes proslul svou až „gidovskou“ nevěrou vůči vlastním teoretickým „professions de foi“ a právě prudkým obratem od ortodoxního strukturalismu k estetickému hédonismu (Barthes 50. a 60. let a Barthes let 70. jako by byly dvě různé osobnosti!).

Pakliže jsem na různých místech poukazovala na autorův nedostatek problematizujícího přístupu, na nedostatek důslednosti v tázání a hloubení otázek, na tendenci spokojit se s jednoduchým, mnohdy konvenčním chápáním toho či onoho jevu, toho či onoho pojmu atp.,

⁴ Autor může nahlédnout např. do zevrubných, impozantních *Dějin strukturalismu* F. Dosse (dva svazky, 1991, 1992) a do Doubrovského *Pourquoi la Nouvelle critique* (1967).

projevuje se tato slabina i v kapitole o interpretaci. Autor sice otevírá kapitolu otázkou po tom, co pojem znamená, ale toto kladení otázky vyzní spíše jako formalita – dál (s. 61) totiž zachází s titulním pojmem tak, že je zřejmé, že jej chápe v jeho běžném, tj. úzkém významu jako, řekněme, hledání smyslu znaku či znakové entity, ať je jednoduchá či složitá, jako by si nebyl vědom jeho širšího vymezení v takových současných oborových sférách, jež se prostírají na pomezí sémiologie, antropologie a filosofie, popř. filosofické hermeneutiky (cf. Kalaga, W., *Mlhoviny diskursu. Subjekt, text, interpretace*, 2006). Z toho, že autor mnohdy nedomýšlí, pak vyvěrají také nesrovnalosti: na jedné straně pojedná o významové otevřenosti díla, vzápětí však prohlašuje, že „hermeneutický přístup... nám umožňuje dobrat se *pravého* smyslu díla...“ (též s. 61; má kurziva); případná nesrovnalost je možná jen dojem, ale pokud tomu tak je (odpověď je na autorovi), vzniká tak, že D. Hanšpach „zamlčuje“, jaké pojetí sám zastává. A to mě přivádí k další výtce, již předposlední: práce zmapovala oblast, kterou si zvolila, ale vyznívá neosobně a „nerozhodně“ v oblasti literární. Na rozdíl od didaktiky, kde se pisatel jasně hlásí ke všem obecně uznávaným hodnotám, přičemž některá prohlášení mohou vyznít až jako floskule či cliché, neboť D. Hanšpach někde nejde za obraty a formulace, ritualizované administrativními dokumenty a institučně-úřednickou mašinerií (diskursem, řekl by autorem vzpoínaný Foucault). Trochu víc nezávislosti a subverze by neškodilo!

Ve výzkumné části zaznamenáváme nedůslednosti, posuny, ba chyby v překladu. Opět toliko výběrově: „Záleží“ místo závisí, s. 84; „réécriture“ v žádném případě není „aluze“, s. 84; „Renouveau poétique“ je obroda poezie/básnictví spíš než „Obnovená poezie“, s. 89; „libérer l'imaginaire“ – osvobodit spíš než „uvolnit“ imaginaci, s. 90; „mondanité“ není „světáctví“!, s. 90: zde žádám o nápravu při diskusi; „relations de structure et de sens entre le titre... et le contenu“ nejsou „vztah mezi strukturou a smyslem mezi názvem... a obsahem“, ale „strukturní a významové vztahy mezi...“ (už zdvojení předložky „mezi“ mělo autorovi napovědět, že cosi není v pořádku), s. 103; v otázce ad Flaubert schází v českém překladu jedna sekvence, v druhé otázce ad Maupassant naopak chybí část francouzského znění, s. 104. Při zmínce o Lagardu-Michardovi bych čekala, že autor poukáže na prosycenost těchto učebnic nacionální, až nacionalistickou ideologií – to je ostatně další moment, kde se projevuje nedostatek autorovy kritické razance a postojového vymezení, ne-li sebe-vymezení.

Jazyk práce je přijatelný, ale vzhledem k rozmanitosti základních pochybení i prohřešků proti jazykové kultuře a typografických vad zašlu přílohu, jež by mohla/měla autorovi sloužit jako „návod“ ke korekturám a k textové „kázni“.⁵

A nyní již opravdu na závěr. Práci nemohu hodnotit jinak než jako průměrnou. Kromě již probíraných slabých bodů čtenář zaznamená předvídatelnost výsledků – dosud převládající literárně-historická faktografie a převaha memorování v Čechách (vzdor snahám o změnu) oproti větší, samostatnější a náročnější práci s textem samotným při důrazu na analýzu a interpretaci ve Francii. Autorovi sice nelze upřít svědomité studium zdrojů ani svědomitost při jejich komparaci, avšak dobře odvedená práce tohoto druhu neústí do výrazného vlastního přínosu či tvořivého vkladu.

Praha, 13. 9. 2018

PhDr., doc. Catherine Ébert, PhD.

⁵ Omlouvám se, ale počítač mi právě „shlí“ tuto část, a vzhledem k jednodennímu zpoždění, za něž se rovněž omlouvám, nechci odevzdání posudku odkládat.

Doplňěk ke korekturám DP Daniela Hanšpacha

Formou seznamu zde uvádím výčet jazykových a typografických pochybení nejrůznějšího druhu, jež citelně snižují jazykovou úroveň textu; každou kategorii doprovází výběrově jen několik příkladů, přičemž většina chyb se vyskytuje průběžně v celém textu.

- Chyby ve vztažných zájmenech („Utrpení..., jenž“!, s. 9; děl, které, s. 70; „o ni diskutovat“, s. 70; „díla, které jste přečetli“, s. 84; „...další tendencí, jež můžeme vysledovat...“, s. 93)
- Pravopis ve francouzštině (unisent, dérulant, s. 103; donant s. 104)
- Zbytečné, škrobeně působící, úřední žargon evokující instrumentály („být zajímavými a čtivými“, s. 12)
- Soustavné nadužívání pasiva (flagrantní případ: v jediném odstavci je jich 11!, s. 95), přispívající k šroubovanosti a škrobenosti výrazu
- Majuskule místo minuskule (Katalog, s. 9)
- Překlepy ve vlastních jménech (Estienn, d'Ubella, s. 17; Sassure, s. 60)
- Překlepy vůbec (vznikk, s. 60; intepretace, s. 99)
- Výpadek slabik (Gončarova místo Gončarovova, s. 20; Čechových místo Čechovových, s. 102)
- Chybějící čárka v souvětí („Jestliže porovnáme pojetí francouzského strukturalismu a pojetí pražského strukturalismu (Jana Mukařovského) rozdíl spočívá...“ a „Proti pojetí strukturalismu, jak ho chápou Genette či Todorov se vymezují zastánci...“, s. 58)
- Naopak přebytečná čárka („Spíše než lineární přístup, převládá ve francouzských učebnicích přístup...“, s. 94)
- Nedůslednosti v bibliografických údajích (střídá se čárka nebo tečka za názvem díla; střídá se čárka nebo dvojtečka za jménem autora; mezi vydavatelem a místem vydání buď je, nebo není čárka, s. 9; chybí čárka mezi příjmením a křestním jménem autora, s. 16, 23 atd.); velký počet těchto nedůsledností v konečné bibliografii
- Horní index v kurzivě po slovu v kurzivě (s. 13, 42...)
- Kolísání místa horního indexu, někdy několikrát na téže stránce (s. 24)
- Ve výzkumné části nekorespondence mezi fr. a českým textem (vynechávky s. 104)

Prosím autora o vysvětlení, z čeho *přesně* pramení tyto prohřešky. Jak je možné, že chybuje v samých základech jazyka? Což neměl možnost naučit se zacházet náležitě s jazykem a textem na školách, jimiž prošel, během svého dosavadního studijního a životního itineráře?

C. Ébert